

MÚLTMENTŐ

A HOSSZÚHETÉNYI HAGYOMÁNYŐRZŐ EGYESÜLET KIADVÁNYA

A világegés lelki sebei, a megélhetés nehézségei és a zavaros politikai körülmények nem ösztönözték a háború előttihez hasonló kulturális élet kialakulását. Csak lassan halványult az elmúlt szörnyű évek borzalma, sok család várta még haza, vagy már gyászolta valamely férfitagját.

1950-ben, amikor egyebek mellett a koncepciók percek, a tanácsválasztás és a tsz - szervezés foglalkoztatta a hetényi lakosokat, a faluban dolgozni kezdett egy Csánki Lenke nevű, rendkívül barátságos és agilis védőnő. Református lelkész lányaként, ebben az időben nem volt könnyű közéleti szerepet vállalni, de a népművelő vénával megáldott védőnő, pártunkívülként olyan megbecsülésre és elismertségre tesz szert, hogy nem tudták kikezdeni. Először csak énekelgetett a falu asszonyaival, majd a bokrétások és idősebb táncos lábú emberek bevonásával 1951 végén, 52 elején tánccsoportot szervezett. Az alakulóban levő, szakmai irányítást ekkor még nélkülöző "népi tánccsoport" eleinte a bokrétából megmaradt ill. Nemes János által gyűjtött, és saját maguk által összeállított műsorral szerepelt. A visszaemlékezés szerint Szász Béla volt az, aki először látogatta meg, és szakmailag segítette az együttest.

1954 késő őszen egy hetet töltött Muharay Elemér és néhány segítőtje Hosszúhetényben. Az egykori tagok Gyárfás Miklós íróra és Szász Béla táncos szakemberre emlékeztek még. A pesti vendégek Kiss Miklósnéknál, Bocz Jánoséknál és Nagy Sándoréknál kaptak szállást.

A kép feltehetően ekkor készült Hosszúhetényben, Csánki Lenkével és Muharay Elemérral.

2008.

A kiadvány megjelenését a Baranyai Emberekért Szövetség és a Hosszúhetényi Német Kisebbségi Önkormányzat támogatta.

MÚLTMENTŐ

“Aki megírja szülőföldje történetét, az nagyobb és értékesebb munkát végez, mintha egyetemes történelmet írna. A hűség a szülőföldhöz, a legnagyobb erő a táj felemelésére.”

/Kanyar József/

Kedves Olvasó!

Egy évvel ezelőtt indította útjára egyesületünk ezt a kiadványt, amelynek második számát tartja most kezében. Évente megjelenő újságunk célja változatlan. A múlt értékeire, az értékőrző gondolatokra fogékony olvasóinknak örömet szerezni a benne megjelenő írásokkal. E lapokon keresztül is megőrizni, megmenteni, közkinccsé tenni lakóhelyünk múltját, szellemi hagyatékát.

Mozgósítani, figyelmeztetni arra, ami lapunk mottója: Az egyetemes történelmet megírják helyettünk, de családunk, lakóhelyünk igaz történetéért mi vagyunk a felelősek.

Az előző szám felhívása – melyet minden házba eljuttattunk –, már eredményes volt, hiszen többen megkeresték egyesületünk tagjait régi fényképekkel, tárgyi felajánlásokkal. Köszönjük, hogy együtt gondolkodnak velünk!

A tavaszi vagy őszi lomtalanításkor mindig aggódunk, vajon nem kerül-e szemétkébe, vagy illetéktelen kezekbe, nem lesz-e a fénygyűjtők vagy kereskedők zsákmánya egy-egy régi eszköz, tárgy, írás, fénykép, újság, stb., amely még mesélhetne lakóhelyünk múltjáról. Abban bízunk mégis, aki szeretettel veszi kezébe ezt a kiadványt, gondol majd arra, hogy magának, egyesületünknek, a közösségnek megőrizze ezeket, és ha lehetőség nyílik rá közkinccsé tegye.

Köszönetet mondunk dr. Andrásfalvy Bertalannak, Lang Ádámnak, Szilvási Zoltánnak, hogy írásaikkal emelték kiadványunk színvonalát. Köszönjük Gulyás Tamás technikai segítségét! Hosszúhetény, 2008. november 5.

Bertalan Éva veztőségi tag

Köszönjük az 1%-ot!

Egyesületünk idén jogosult először arra, hogy kedvezményezett legyen a személyi jövedelemadó felajánlott egy százalékára.

Az adóhivatal tájékoztatása szerint 124.000 Ft az összeg, melyről javunkra rendelkeztek támogatóink.

Köszönjük mindazoknak, akik úgy gondolták, hogy jó helyre kerül jövedelemadójuk egy százaléka, ha egyesületünket választják!

Kérjük, tegyék ezt a jövőben is! Adószámunk: 18325920-1-02

Sokan megértették

Talán előző évi kiadványunk is hozzájárult ahhoz, hogy egyre többen keresnek meg bennünket múltmentőket azzal, hogy van egy öreg bútor, eszköz, újság, fénykép stb., amit szívesen odaadnának egyesületünknek.

Ezúton is köszönjük Bocz Árpádnak, Magyar Józsefnek, Szily Ferencnek, Müller Zsuzsának, Jakab Rózsikának, Bertalan Istvánnak, Szemmelrock Dórinak – akik fotót, dokumentumot, régi eszközöket, ruhadarabokat adományoztak egyesületünknek, hogy együtt gondolkodnak velünk.

A dokumentumokat igyekszünk közzé tenni, a tárgyak sorsa egyelőre a raktározás, de reményeink szerint egyszer majd ezeket is közszemlére bocsáthatjuk.

TAGSÁGUNK

Abai Alexandra
Agrinás Zsuzsa
Bakóné Poór Gabriella
Balázs László
Bertalan Éva elnökségi tag
Bocz Orsolya
Budai Réka
Csák Beatrix
Csák József
Csák Józsefné
Dallos János
Dallos Jánosné
Dallos László
Dallos Veronika
Ferencz Tamás
Füzi Gyula
Gasteiger Ferenc
Guzi Henriett
Gyórfy Attila
Hollósi Béla
Horváth Csaba
Horváthné Göndöcs Gabriella
Kalányos János
Katics Nikolett
Katona Zoltán
Katonáné Gunszt Andrea
elnökségi tag
Keserű Árpád elnökségi tag
Lajos Liliána
Lázár István
Lázárné Szabó Emese
Magyar Zsolt
Márton Éva
Márton Istvánné
Molnár János
Nagy Péter
id. Nagy Sándorné
Papp János elnök
Pappné Pintér Ilona
Poór János
Poór Jánosné
Radó Miklós
Radó Tihám elnökségi tag
Sárdi Zoltán
Schätl Zsolt
Spéth Ferenc
Spéth Róbert
Spéth Tamás
Szily Bernadett
Tollár Szilvia
Tollár Zoltán
Varga Dóra
Zugfíl Richárd

MÚLTMENTŐ

A HOSSZÚHETÉNYI HAGYOMÁNYŐRZŐ EGYESÜLET KIADVÁNYA

Székhelye:

7694 Hosszúhetény, Verseny u.9.

Telefon: 590-008

nepiegyuttas@hosszuheteny.hu

www.hagyomanytanc.extra.hu

Szerkeszti az egyesület.

Felelős szerkesztő: Papp János

A címlapterv Marsai Ágnes munkája

Készült Pécsen, Molnár Csaba nyomdájában

Egyesületi hírek

Kiváló minősítés

Április 27-én Kapuváron rendezték meg a hagyományörző néptánc-együttesek országos minősítőjét, melyen a Népi Együttesünk újra megszerezte a Kiválóan Minősült elismerést. Az új minősítő rendszerben a hagyományörző együttesek értékelésébe nem csak a színpadi teljesítmény számít bele, hanem az együttes, egyesület egyéb hagyományörző tevékenysége is. A Rábaköz fővárosában tartott szakmai találkozón az ország különböző tájairól érkezett nyolc együttes között ebből a szempontból is elismerték együttesünket.

A színpadon Papp János: Hajnaltájban c. összeállítását mutattuk be a közönség és a Szanó Hédi, Szabadi Mihály, Antal László, Borbély Jolán, Németh István alkotta zsüri elismerése mellett

Pályázat

Egyesületünk Gyöngyfűzér - Hagyományörző és Turisztikai Együttműködés címmel közös pályázatot készített a Hosszúhetényi Vendégház Egyesületével, a Kisújbányai Baráti Kör Alapítvánnyal, Püspökszentlászló Barátainak Egyesületével és az Óbányai Német Olvasókör Egyesülettel, melyen 3.000.000 Ft-ot nyertünk.

A pályázati összeget a négy települést érintő közös rendezvények szervezésére, ezeken keresztül megvalósuló folyamatos együttműködésre fordítjuk.

Mi is így gondoljak...

"...minden, a faluval kapcsolatos ismeretnek, akár új, akár a régieket eleveníti fel, közismeret tárgyává kell válnia! Minden falulakosnak, akár tősgyökeres, akár betelepült, vagy nyaraló jöttment, meg kell ismernie faluja történetét, kultúráját, szokásait, hagyomány és örökségértékeit. Mert a falu, a nyolcezer éves falu kulturális és valóságos végveszélyben van. Nélküle egy denaturált, se íze, se bűze fogyasztói világban fogunk élni."

(Részlet Dobosyné Antal Anna FACHWERK a Schwabische Türkei területén című könyvének előszavából. Irta Dr. Istvánfi Gyula.)

Üveges hagyaték

Jegenyés János üvegtervező iparművész emlékére

Hosszúhetény méltán lehet büszke arra, hogy erdeiben a XVII. század végén jelentős üveggyártás folyt, melynek emlékeit ma is megtaláljuk Pusztabányán. A helyi önkormányzat és a Nemes János Általános Művelődési Központ régen dédelgetett álma, hogy ennek a hagyaték-nak turisztikailag is vonzó emléket állítson egy állandó üvegtörténeti kiállítás, üveg-múzeum formájában.

A tervek, elképzelések neves szakemberek segítségével már évekkel ezelőtt elkészültek.

Jegenyés János és Kertész Ágnes üvegművészek, Novotny Béla belsőépítész, valamint Lang Ádám történész szakmai tanácsai alapján a művelődési ház földszintjén – az anyagi lehetőségektől függően –, minden évben történt valami előrelépés a leendő "üveg-múzeum" megvalósulása irányában. A munkálatokat gyorsította, hogy öt zengővidéki település önkormányzata illetve civil szervezetei július 4-6 között Üveges hétvége a Zengővidéken címmel közös programot állítottak össze, melyben az üvegművességhez, az üveggyártás történetéhez kapcsolódó kiállítások, szakmai előadások, bemutatók, megemlékezések szerepeltek. Így többek között Püspökszentlászlón festett üvegek kiállítása, Kisújbányán üvegszobor kiállítás, filmvetítés, emléktábla avatás, Óbányán üvegfúvás bemutató, emléktábla avatás, Pusztakisfalun hutabemutató szerepelt a programban. Ehhez a hétvégehez kapcsolódtak a hosszúhetényi események is. Az addigra kialakított száz négyzetméternyi kiállító- és idegenforgalmi fogadó tér alkalmas volt arra, hogy a programsorozat nyitóhelyszíne legyen. Jegenyés János üvegtervező iparművész tervei alapján és fáradhatatlan közreműködésével üveggyártás történeti és kortárs üvegművészeti kiállítás jött létre, amely első lépcső a leendő hosszúhetényi üveg-múzeum kialakításában.

Pénteken este a kiállítás ünnepélyes megnyitójával vette kezdetét a zengővidéki üveges hétvége. A kiállítás anyagát egyrészt a pusztabányai üveghuta ásatásai során előkerült tárgyi emlékek, másrészt a nyolcvanas évek végén évente megrendezett pécsi üvegszimpozíciók alkotásai – köztük több világhírű üvegművésztől származó alkotás – képezik. Szerencsések vagyunk mi hetényiek, hogy a több éven át Jegenyés János által őrzött anyag Hosszúheténybe került.

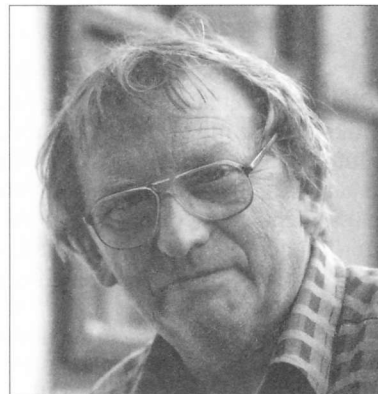
János álma volt, hogy a pusztabányai üveghuta emlékei, az üveges szakma, az üvegművészet önálló, méltó bemutatóhelyet kapjon. Bízgatására kezdett Lang Ádám foglalkozni a kelet - mecseki huták történetével. (A kutatómunka eredményét könyv formájában is kézbe vehettük a megnyitón.)

Hallatlanul nagy szakmai tudás, művészi lelkiismeretesség vezérelte Jegenyés János minden munkáját. A mérce, amelyet újra és újra maga elé állított örök elégedetlenné tette őt, ugyanakkor minden apróságnak, az őt körülvevő környezet minden szépségének, rejtelmének örülni tudott. Nem tűrte az igazságtalanságot, a szakmai igénytelenséget, ilyenkor lelkiismerete sohasem hagyta szótlanul. Bántó szándék nélkül, olykor kemény szavak is elhagyták száját, de hallottuk őt tévedését beismerni, bocsánatot kérni is.

Boldognak láttuk a tárlat megnyitásokor, az üveges hétvége programjain. Egy régi álma valósult meg a kiállítással, a kisújbányai emléktábla avatásával, de már a jövő évi feladatokról beszélt és az augusztus végi bárdudvarnoki szimpozíonról, amelyen már nem vehetett részt.

A megemlékező tisztelet és szakmai alázat vezérelte elképzelései ránk maradtak, akik ismertük, szerettük őt, akik együtt dolgoztunk az üveges hétvége sikeréért és az állandó kiállítás megvalósulásáért. Most próbálunk ocsúdni a készületlen halál döbbenetéből, de János hiánya betölthetetlen űrt támasztott körülünkben. Munkáját, közös munkánkat azonban folytatni fogjuk!

Papp János

Andrásfalvy Bertalan:

A hetényi erdők múltjáról

A falut ma is félkörben erdős hegyek veszik körül, így lehetett ez már a magyarok honfoglalásakor is, amikor eleink megtelepedtek a bővízi, Zengőhegy mögül kifutó patak partján. Valószínű, nem kellett sok erdőt irtának a síkabb részeken sem a szántóföldek, sem a hegyek lankás lábainál lévő szőlők alá, mert azt már a korábban ezen a tájon élő népek megtették, elsősorban az avarok. Ma már bizonyosnak vehetjük, hogy eleink nagy számban találtak avarokat ezen a tájon, akik közt magyarok is voltak, akik az Onogur birodalomból vándoroltak el az avarok országába, több, mint kétszáz évvel az Árpád vezette honfoglalás előtt. (A tőlünk Nyugatra lévő népek nyelvében a magyarokat ma is az onogur névből levezethető szóval nevezik ungarusnak, ungarnak, vengernek, hongrois-nak. Ez is László Gyula régész tudós kettős honfoglalásról szóló elméletét erősíti meg, de első krónikáink is említik ezeket a magyarokat, mint a hunok székely maradvékát, akikkel Árpád népe közösen vette birtokba a Kárpát medencét.) Több forrás, történeti feljegyzés és régészeti lelet bizonyítja, hogy ezek az avar-magyarok és az Árpáddal jöttek is, értettek a földműveléshez, szőlőt is műveltek, bort is készítettek, és nagyrészt keresztények is lehettek, mert már a honfoglaláskori sírokban is tucatnyi keresztet találtak. Az avarok szőlőművelésének kiterjedtségéről a bizánci krónikák is beszámolnak. Valószínű hát, hogy a hetényi szőlőművelés így több, mint ezer éves. Nemcsak a keresztény hit alapfogalmainak szavai, hanem a földművelés és bortermeles szókincse is honfoglalás előtti eredetű, török és kaukázusi népekével közös szavakra vezethető vissza.

A szőlők felett, a hegy meredekebb és kövesebb, magasabb részein erdő volt régen is. De ez az erdő más volt, mint a mai, más kinézetű, összetételű és használatú. Ennek a másképpen használt, "kiélt" erdőnek azonban ma is megtaláljuk maradványait, emlékeit. Például a Zengő északi oldalán, nyugat felé, a falu felé lejtő nyúlványának oldalában, a Kövestetőre felvezető, komlói út keleti oldalán vagy a Hármashegy keleti oldalán a sűrű, nagyjából egykorú fákból álló vegyes erdőben itt-ott hatalmas, százados vénségű tölgy és bükkfákra találhatunk, melyeknek alul, csaknem vízszintesen elágazó, nagy oldalágai vannak. Ebből látható, hogy valamikor nem sűrű erdőben, hanem viszonylag nyílt térben, magányosan, a naptól körülsütve nőttek. Nem régi erdők-ből maradt "hagyásfák" ezek, hanem az egykori legelő-erdők, vagy fás legelők (a Dél - Dunántúlon gyótának is nevezték) maradványai. Tehát ritkán álló, makkot vagy gyümölcsöt is termő fák, (tölgy, cser, bükk, vackor, vadalma, kóris, hárs, juhar stb.) közöttük buján nőtt a fű, mert e nagy fák óvták a szárító szélét és az egésznapos tűző naptól a gyept. Ugyanakkor alig foglaltak el árnyékukkal egy-két négyzetméternél több területet, hiszen a reggeli vagy késő délutáni nap szinte a törzsükig be tudott sütni. Ezek a fák tehát a gyeplegelőnek igen kedvező mikroklímát tudtak biztosítani, a fű itt bővebben is termett, később sült ki a szárazságban, mert reggelenként a harmat később száradt fel. Ez a forma nem természetes, állandó emberi felügyelet mellett jött létre, maradhatott

csak fenn. Ez állandó legeltetést jelentett az év meghatározott szakaszában, és ha nem tisztították volna ki minden esztendőben a nagy fák közt megjelenő, az állatoktól elkerült tüskés növényeket, a kökényt, galagonyát, vadrózsát és más, egynyári gazt és kórót, csakhamar besűrűsödött volna haszontalan bozóttá. Ugyanígy és ugyanakkor, tavasszal húsvét táján az ifjúság hagyományos, vidám közmunkájával, a sokfelé a XX. századig is fennmaradt húsvéti határjárással kitisztították a forrásokot, kutakat, megigazították a hidakat, a falu határát jelző határhányásokat, barázdákat. Ahonnan már kidőlt egy ilyen ősfák és helyére új fát akartak ültetni, két-három négyzetméternyi területen meghagyták a tüskéket, hogy az előbb-utóbb odakerült makkból, vagy magból felnőhessen a pótlás. Ugyanis a túske megvédte a fiatal csemetét a marha és más növényevő vad és házi állattól, amíg az ki nem nőtt a marha szája alól. Minden házi-, és vad növényevő állat jobban szereti a legedesebb fűnél is a fiatal fák kérgét, zsenge ágát. (Lucernásomban ültetett gyümölcsfáimat, még a homoktöviset is, megrágták a szarvasok és az őzek, míg a lucernában láthatóan, semmi kárt nem tettek. Ezért kell ma új erdő telepítésénél körülkeríteni a csemetéket.) Ilyen volt tehát a legelő-erdő, a fás legelő, melynek legfőbb haszna a házi állatok, elsősorban nyári eltartásában volt. A terebélyes fák árnyékában deelt a jószág, a hegyi patakokhoz pedig itató-helyeket alakítottak ki. Itt a Mecsekben régen még a szántókká feltört részeken is meghagytak sokfelé értékes gyümölcsfákat. Hagyományból tudom, hogy amikor Egregyen a jobbágyfelszabadítás után kiosztották a szántókat a volt jobbágyok végleges magántulajdonába, az akkori bíró és az előljáróság tagjai megszerezték azokat a földeket, melyekben a legszebb fák álltak. (Legalábbis a késő leszármazottak felhánytorgatták ezt az akkori vezetőségnek.)

A gyümölcsnek régen, ma már alig elképzelhető mértékű jelentősége volt és tömege termett. Ehhez sajátos fajtákat alakítottak ki évszázadok során, hogy mindig kerülhessen friss gyümölcs a napi étkezésekre. Például volt olyan körtefajta, mely a cseresznyével együtt ért május végén, június elején. (Pécsváradon még van belőle.) Volt olyan, ami csak a tél folyamán puhult meg a pajtában vagy pincében. Legalább tízféle körtét ismertek erre felé is. Még több fajtáját ismerték az almának, de volt többféle szilva és cseresznye is. Dióból és gesztenyéből is többféle volt, a várkonyi gesztenyés sokat megőrzött az egykori fás legelő képéből, mert abban is nagy fák állnak ritkán és köztük jó fű terem. Nagyra értékelték a különféle berkenyét, melyeket keményen, zölden szedtek le és otthon érlelték puhára, ehetőre. Ették a somot, de még a galagonyát is országszerte a háborús időkben fontos inségtáplálék volt. Az erdőben gyűjtöttek még földi-szedret, medvehagymát, mogorót, gyógynövényeket, gombákat. Nyersen, aszalva, a szilvát lekvárnak, a bodzát pekmeznek besűrítve, vagy alma- és körte-mustot, vagy ugyanebből ecetet készítettek. A gyalogbodzát különösen a németek, például a mecseknádasdiak szedték, bogyoiból a levét kiperéselve addig főzték, míg az sűrű péppé nem lett, ez az Attichpekmes. Szegényebb gyerekek iskolába pekmeszes ke-

nyeret vittek tizórára, ebédre is, tehetősebbek éppen ezért később szegyéllték a szegénységnek ezt a jelét. (Pekmez-pekmesz- pökméz készítését mi a törököktől tanultuk, vet-tük át nevével együtt. Eredetileg a szőlő mustját sűrítették így be mézszűrőre, ez fontos csemegeje, ízesítője volt a török konyhának. Hithű mohamedán nem ihatott bort, legalábbis nyilvánosan, de a pekmezt gyermekek, asszonyok szívesen fogyasztották. Mikes Kelemen írja le először e különös ételt egyik Rodostóban kelt levelében 300 évvel ezelőtt. Akkor kristályosra fagyott hóval elkeverve csemegeként, "fagyaltként" szolgálták fel egy vendégségben a bújdosó Rákóczi Ferenc fejedelemnek és kíséretének.) Az ecet régen igen fontos, ételkiegészítő, gyógyhatásúnak tartott szer volt. Egy egy család, a gyümölcs mennyiségére következtethető adatok alapján, több, tíz-hús mázsa gyümölcsöt is felhasznált egy évben, nagy részét ennek a mennyiségnek, elsősorban a hullott vagy hibás részét, állatokkal etették fel. A gyümölcsfa ágak, melyeket előszeretettel oltogattak a lakosok a közterületen, a fás legelőben vagy erdőben álló fákra, hasítékolásos módszerrel, sokszor képezték értékes ajándékot is. Még a Habsburgok is kedveskedtek magyarországi oltógallyakkal más uralkodóházaknak. A gyümölcsfák nagyobb része közterületen, a legelőben, erdőben nőtt fel, közvagyon volt és ezt gyarapítani a régieknek tisztességet, nemes szórakozást jelentett, amint erről Mécs László híres verse is tanúskodik, a "vadócba rózsát oltó" öregemberről. A gyümölcs is olyan volt, mint a közelmúltban a gomba, vagy a som, az erdőjáróknak joguk volt szedni, felhasználni azt. (Ma Európában Magyarországon fogyasztanak az emberek legkevesebb gyümölcsöt egy főre számolva.)

Az erdő régen tehát nem árufa-termelő üzem volt, hanem "marha-élő-föld, marha-élés, élés", az állattartás alapja, egész Európában és nálunk is. A fa lombja, gyenge ága, rügye, kérge fontosabb tápláléka volt a háziállatoknak, mint a fű. Így volt ez ősidők óta. Az ókori, latin gazdasági irodalom, Cato, Columella, Vergilius a különféle fákat értékelte aszerint, melyiket szeretik legjobban a házi állatok. Például Columella szerint a kőrís a legkedveltebb, a berkenyével és szillemel együtt. De szeretik a juhart, nyárat, nyírfát, tölgyet, hársat, éger és a fűzféléket is. Ezeknek ágait levágták, úgy 2-3 ujjnyi vastagságban és tették nyersen, vagy szárítva az állatok elé. (Ez utóbbi a lomb-széna, amit még Erdélyben és legfőképpen Skandináviában máig is használnak.) Az ágakat olyan magasságban vágták le a törzséről és a fő ágokról, hogy a vágás helyén kisarjadó új hajtást az állat el ne érje. Így alakítottak ki olyan erdőrészeket, melyeket ezen a módon használtak évtizedeken keresztül, váltakozva. Erre a takarmányozásra a Mecsekből is vannak adataim, feljegyzett emlékezéseim. Főként az erdővágásokban, a fa fuvarozását vállaló környékbeliek hagyományából tudom, hogy télen a fuvarosok a kidöntött fák gyenge ágaival, rügyeivel tartották jól igásállataikat, lovakat és ökröket, csak a hét végén, falujukba hazatérve kaptak abrakot. Azt is feljegyeztem, hogy ott, ahol a téli istállózás után tavasszal először hajtották ki a legelő fűvere a marhákat, az erdészekkel megbeszélve (vagy anélkül is) tölgyfa ágakat vagdosztak az állatoknak, hogy megelőzzék a friss fű fogyasztásától gyakori hasmenésüket. Mohácson jegyzőkönyvben maradt fenn a tanács rendelete, melyben megengedi a város fűzfa-erdejének csonkolását kora tavasszal a takarmányból kifogyott gazdáknak, de szigorúan csak egy öl magasságban, hogy a friss hajtásokat a marhák el ne ériék. A fás legelők pásztorai azért hordtak kezükben mindig kisbaltát, hogy

kedvenc állataiknak egy ízletes ágat lecsapjanak. (Ismerünk szigorú rendeleteket, melyek arról szólnak, hogy a pásztorok ne merészeljenek baltát viselni az őrzésnél. Mindkét adatból arra következtetünk, hogy az erdei legeltetés és a lomb etetése még a 19. és 20. században gyakorlat volt vidékünkön is.)

A régi magyar állatfajták, a szürke marha, a parlagi, kis termetű ló, a rackajuhok és mangalica-jellegű sertések minden készített takarmány és széna nélkül is képesek voltak áttelelni a Kárpát medencében. (Nem véletlen, hogy nyelvünkben a kasza és széna szó szláv eredetű.) Ezt nyáron a fás legelők, télen a rétes (ártéri legelők) tették lehetővé. A fás legelők dús, ármentes szinten növénye, a mező, volt a nyári legelő, télen a rétek, az árterek "savanyú" füve dértől csipve, megfagyva meglágyul és az állatok számára legelhetővé válik. Még a friss, gyenge nád is fontos élelemforrása volt az áltéri legeltetésnek a különböző vízkezelő növények, gyékény, sás és fűzfélék mellett. Az a felület, melyen keményfa erdő nőhet, alkalmas szántónak. Ha az ember kiirtja az erdőt, mezőt alkot, melyet szánthat és ugarját legeltetheti. Ha ezt felhagyja, úgy az erdő néhány évtizeden belül visszahódítja a földet. Tájneveink innen erednek. Az erdélyi Mezőség dimbesdombos, de nagyrészt fátlan táj, melyet arra alkalmas, laposabb részein szántanak és váltakozva legeltetnek, meredekebb részein pedig csak legeltetik a fűvet. De ehhez a tüskét irtani kell. Hasonló táj a Fejér és Tolna-megyében található Mezőföld. Ezzel szemben áll az a felület, mely azért fátlan, mert a víz veti, ez az áltér, régi magyar nevén a rét, ha az mocsaras is, az a sár. Például Rétszilas a Székesfehérvárnál eredő Sárvíz árterületében (ill. abból kimagasló hátán) települt falu, s tőle 15 km-re az ármentes mezőföldi sikon találjuk Mezőszilast. Valószínű ugyanannak a nemzetségnek téli és nyári legelőjén létesült települések. Drávaszabolcs, a folyó mellett, és az itt a Drávát elérő Pécsi víz mecseki forrásánál van a másik baranyai Szabolcs falu, ma Mecsek v. Pécsszabolcs, szintén összetartozó téli és nyári szállás emlékeként. Nyáron ugyanis a szűnyogok, majd az árvizek és a métely veszélye miatt a nyájoknak el kellett hagyniuk az áltéri legelőket. Ennek a gyakorlatnak emlékét őrítte meg Hosszúhetényben néhány gazda, amikor felidézte az 1930-as években itt nyári legelőket bérlő pásztorokat.

Vegyeserdeinkben nagyon sokféle fa nőtt, minden fa más és más célra, eszköznek volt alkalmas. A tölgyfa és gesztenye hordónak, a mogyoró hordóabrincsnak, a gertyán kerékküllőnek, a szil és tölgy kerékgagnak, talpnak, a hársfa faragásra, hancsa szőlőkötözősre jó. A fagyöngyből lépet főztek, a gubacsot cserzésre használták, a bodzából furulya és csévelő készült, de a legfőbb haszna az állatok eltartásában volt.

Ma nehéz már elképzelni azt a tényt, hogy egész Európában az erdő volt az állattartás alapja a 18. századig, amíg meg nem nőtt a városiasodással az épület-és tűzifaigény. Elsősorban a vasgyártás, a kohók faszénellátása, a bányák ácsolatai, majd a vasútépítés rengeteg fát igényelt. A magyarországi földesurak is részt kívántak venni a gabonaexportban, ehhez a jobbágyoktól beszédett tized ill. kilenced nem volt elég. Saját, majorsági, nagyüzemi mezőgazdálkodásba akartak kezdeni, de ehhez nem volt elég földjük. Minden szántható föld jobbágytelkekre volt már felosztva, és a jobbágytól a földet nem vehette nálunk a földesúr. De elvehette az erdőt, az ártereket, mert az nem volt felosztva jobbágytelkekre, azt a jobbágyok közösen használták, marha-élő földül. Először a közös erdőkre

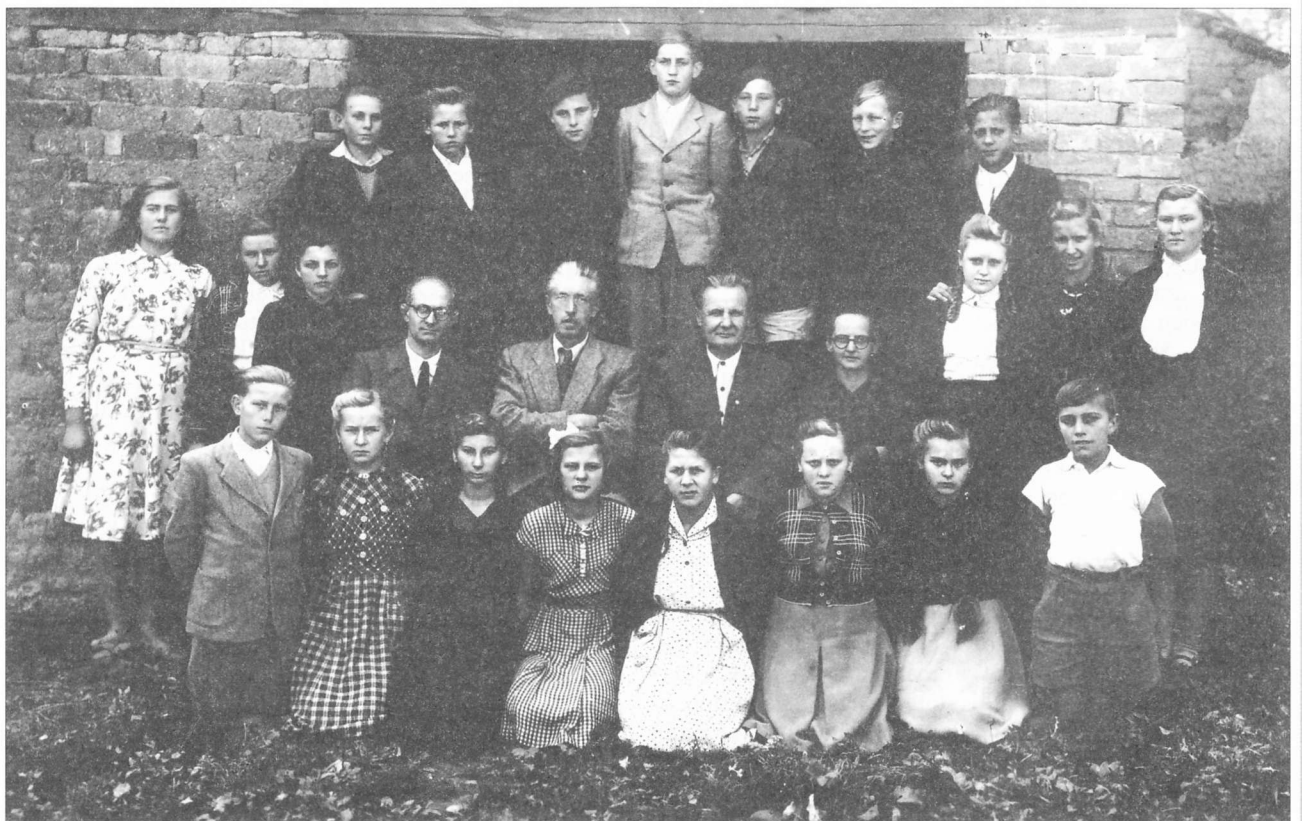
vetette szemét a magyar földesúr, mert az erdőben neki is része volt. Az erdők kisajátítása hatalmas népi ellenállásba, többhelyütt zendülésbe ütközött. A parasztok féltették állatállományukat és nem engedelmeskedtek a parancsnak. A csurgói Festetics birtokra kiszállt a katonaság és a parasztok vezéreit a városvárosra főtérre lefejezték 1747-ben. Mária Terézia 1767-es Úrbérrendezési Rendelete törvényes alapot adott az erdők és rétek kisajátítására, ugyanis meghatározta azt, hogy egy jobbágyfalu telkeinek száma alapján mennyi erdőt és ártéri rétet tarthatott meg közös használatban. Ami azon felül volt, az a földesúr kizárólagos használatába került. A telek után járó erdő és rét-illetményt vidékenként, sőt uradalmanként is eltérően határozták meg. Legrosszabbul jártak azok a falvak, melyek elsősorban nem földművelésből, hanem állattartásból, vagyis a közösen használt erdőkből és rétekből, erdei és réti, azaz ártéri legeltetésből éltek, mert kevés telekszámuk miatt keveset kaptak az erdőből és rétből is. Ekkor fordult végzetesre például az Ormánság sorsa, ahol kevés szántóföld volt. Kis Géza, a kákicsi lelkész-író 1937-ben megjelent, Ormánság című munkájában kimutatta és bizonyította, hogy ez az 1767 alapján elkezdett "elkülönözés" az oka népe öngyilkosságának, az egykézésnek. Szerencsére, mondhatjuk, Hosszúheténynek elég sok szántója volt ebben az időben és az egy jobbágytelek után meghatározott erdő és legelő-illeték is rendkívül magas volt, egy telek után 12 hold legelő és 5 hold erdő. Ez az állattartó hagyományon túl annak is köszönhető volt, hogy annak idején, az 1767-es törvény alapján Hosszúhetény földesura a Pécsi Püspökség volt, és az egyházi birtokosok többet engedtek jobbágyaiknak, mint a világiak. Ez a legelő is nagyjából fás legelő, legelő erdő volt, így szinte meghaladta szükségletét is, és így nyáron még az 1930-as

években is befogadhatott nyáját a Dráva mentéről és Mohácsról is. Természetesen elsősorban azért is, mert eddigre már Hosszúhetény is rátért az istállózó, tenyésztő-állatokat előállító, intenzív állattartásra, a jól tejelő és a legelőn, ridegen tartott régi magyar szürke marhánál gyorsabban fejlődő, bonyhádi és szimentáli marhafajta, elsősorban üszők "termelésére". Ezért nem volt már akkora szükség a hegyekben lévő legelő-erdőkre. Ez a fajtaváltás még a 19. század folyamán bekövetkezett, és vele párhuzamosan, a hetényi gazdák is áttértek az ökörfogatról a lovas fogatra, fuvarozásra és szántásra. Így az istállózó tartott jószágok takarmányt termeltek, lucernát, lóher-szénát kaszáltak, kukorica-szárral etettek stb. Ezért az erdei legeltetés gyakorlata a gazdák köréből kimaradt, de az idegenből jött juhok még megjárták a fás legelőket a hegyen.

Ilyen volt tehát régen a Hosszúhetényt körülvevő erdő is, ma már alig tudjuk ezt elképzelni. Talán lehet tanulni egyet-mást a régi gyakorlatból, ha azt felidézünk. Például a lombtakarmány felelevenítéséből, hiszen egy adott helyen egy fa többszörös takarmánymennyiséget hozhat, mint ugyanakkora helyen bármilyen vetett takarmánynövény, kukorica, lucerna vagy muhar. Egy olyan kort idéztünk fel, amikor az ember és természeti környezet még más volt, az ember benne élt, és vele élt. Amikor még a megélhetés gondjában, a természet ajándékainak kihasználásában minden falulakó kivethette a részét.

Közösségi, kényszer nélküli, és az egymás megsegítésén alapuló ember és ember közti kapcsolat, az ember és a természet-közötti kapcsolat még más volt, és ezért az ember és az Isten kapcsolata is rendezettebb volt. Egészségesebbek voltunk testileg-lelkileg.

Andrásfalvy Bertalan

Bálványos Róbert fiatal tanító korában, Kisújbánya után a lovászhetyényi iskolában dolgozott. Ebből az időből sikerült fényképet találni róla. Az ottani iskolások és kollégák körében láthatjuk (bal oldali szemüveges fiatalember) A fotót Schunk Terike nénitől kaptuk, aki maga is látható a csoportképen.

Egy kisútbányai néptanító visszaemlékezése

Bálványos Róbert

A Pécsi Püspöki Tanítóképzőben végeztem 1938-ban, amely sokoldalú képzést adott. Különösen jelentős volt, hogy kántori képesítést is kaptunk, ami az akkori világban fontos volt. Tanítóválasztásnál lényeges szempont volt a jó hang, én ennek a követelménynek jól megfelelttem. Így, amikor 1939 szeptemberében megválasztottak egy sváb községbe, szívesen fogadtak. Annál is inkább, mert jól beszéltek németül.

1939 szeptemberétől 1945-ig működtem Kisútbányán, ahová sem jó út nem vezetett, sem villany nem volt. Hat osztályt vezettem ebben a világtól elzárt községben. Kérdés: Miért maradtam ennyi ideig ezen az Isten háta mögötti helyen? A jóságos nép szinte tenyerén hordott, és megbecsülte tanítóját, különösen akkor, ha az együtt érzett velük örömeiben, bánatukban. Tőle sokat elvártak. Voltam hat osztály tanítója, népnevelő, kántor, könyvtáros, a falubeliek tanácsadója, szóval minden. Mi, a régi mesterek, szinte egész nap szolgálatban voltunk, de nem éreztük soknak, mert szívesen, boldogan tettük. A gyerekek örömmel jártak iskolába, az igazolatlan mulasztás ismeretlen fogalom volt.

A másik ok, ami marasztalt, a környező természet lenyűgöző szépsége volt. Felejthetetlen erdei kirándulások, téli ródlizások, hangulatos majálisok. A Hidasi-völgy, Rosenplatz, a mecseknádasdi patak és a völgy szépsége.

A lakosság római katolikus, hitét buzgón gyakorolta. De az idősebb generáció, főleg az asszonyok hittek a babonában, és esetenként védekeztek is az ártó szellemek ellen. Pl: Húsvétkor barkát dugtak a szántó föld négy sarkába, hogy elűzzék a rossz szellemeket. A kulcslyukba helyezett fokhagyma hiedelmük szerint elűzi a boszorkányokat.

A természet jelenségeinek, változásainak a megfigyelésére is volt bőven példa. Pl: minden évben július 2-án, Sárlos Boldogasszony Napján Magyaregregyre mentünk búcsú-járásra. Egyik évben az idős harangozó figyelmeztetett bennünket, hogy megfelelően öltözzünk, mert nagy eső készül. Mi ezt nem hittük el, még meg is mosolyogtuk, mivel ragyogóan szép idő volt. Még egy bárányfelhő sem látszott az égen. Nem hallgattunk rá. Még ernyőt sem vittünk magunkkal. Hazafelé rá is fizettünk, bőrig áztunk. Másnap megkérdeztük, hogy honnan tudta előre, már kora reggel, hogy felhőszakadás lesz. A harangkötél páratartalma, nedvessége jelezte a zivatart – felelte.

Nagyon szorgalmas volt a nép, józan és takarékos. Nem volt család, amely nyomorban élt volna. Kevés kis földjüket gondosan megmunkálták. Az erdő adott fát a klumpakészítéshez és az egyéb famunkákhoz. Az elkészített munkadarabokat vállukon hordva vitték a vásárba. Rendkívül szívósak voltak. Minden házban több tehenet is tartottak, az erdőből szedték a takarmányt. A tejből kitűnő túrót, tejfölt és sajtot készítettek. Ezeket a termékeket a fejükön hordták még Pécsváradra is, ahol már ismerték őket és szívesen megvásárolták tőlük.

Cséplőgép még nem volt, cséphadaróval verték ki a gabonát. Akkoriban még járgány is volt, amely elé lovat vagy tehenet fogtak és ezzel tapostatták ki a gabonát. Egyes családoknak megélhetést biztosított a közeli erdőben található vargánya, melyet megszáritva télen is jól tudtak értékesíteni.

Voltak szénégetők, akik faszenet készítettek. Fárasztó, de hangulatos, és érdekes munka volt. Úgy rakták össze a fából a baksát, hogy kevés levegő hozzáadásával lassan égették faszénné. Ez is keresett cikk volt akkoriban. Ilyen szénégető volt a legendás hírű Agátz Józsi bácsi, aki beleszületett a tájba és ott is halt meg. Öregségére egyetlen özvegy lett szeretett falujának, mert az őslakosság elköltözött onnan. Olyan ember volt, aki egészségével, bátorságával, élelmességével, ügyességével a jég hátán is megélt volna. Egyik évben felkérte őt a Pius Gimnázium cserkész csapatának vezetője, amikor Kisútbányán táboroztak, hogy éjjel törjön be a táborba, és játssza el egy rabló szerepét. Elvállalta. Markáns, befektített arcával valódi betörőként hatott. Mikor elérkezett a megbeszélte időpont a "rablótámadásra" útnak indult. Odaérkezéskor nagy csend és a mélyen alvó cserkészcsapat fogadta. Hirtelen nagy edénycsörömpölést rendezett. Hatalmas zaj keletkezett. A fiúk riadtan felébredtek, üldözőbe vették, megkötözték, és a vezetőséghez vitték. Ott aztán tisztázódott a dolog. A játék olyan jól sikerült, hogy még évek múltán is emlegették.

Felejthetetlen volt a madarak és fák napja, ami már sajnos lassan kimegy a divatból. Ilyenkor dalolva kimentünk egy szép erdei tisztásra. Az ünnepi beszédet a tanító tartotta a madarak, a fák hasznáról, védelméről és szépségéről. Hallgattuk a madarak énekét, majd verseltünk, a természettel kapcsolatos elbeszéléseket olvastunk fel, és mi is rázendítettünk, vidám nótázással köszöntöttük az "ünnepeltek". Azután játékok következtek. pl. kötélhúzás, bújócskázás, vetélkedők.

Maradandó élményt jelentett a karácsonyvárás is. Ilyen alkalmakkor az egész falu együtt ünnepelt. December 24-én este az iskolában műsort rendeztem a felnőttekkel és a gyerekekkel. Maguk készítette színpadon adták elő számaikat. Az iskolások szavaltak, karácsonyi jeleneteket, betlehemes játékot adtak elő. Közreműködött a felnőttek kórusa is. Emlékezetes volt a Grippenlied című bölcsődal, melyet egy kis tanítványom édesanyja énekelt. Ezután színes lampionokkal átvonultunk a püspökszentlászlói plébániára, hogy részt vegyünk az éjféli misén.

Disznóöléskor szokás volt, hogy a legények ahhoz a házhoz mentek, ahol a véres esemény zajlott. Gúnyos, tréfás rigmusokat, csipkelődő verseket írtak a vendégekről, és ezeket egy hegyes botra tűzve bejuttatták a házba (nyárs dugás). Hurka, kolbász volt a jutalom érte.

Hat évet töltöttem velük, mint régi értelemben vett néptanító, de még most is örömmel gondolok első munkahelyemre.

Hutatelepülések a Kelet -Mecsekben

Óbánya - Kisújbanya - Pusztabánya

Hazánk erdővel borított középhegységeiben számos település köszönheti létét egykori üveghutáknak – vagy miként a Dunántúlon leggyakrabban nevezték: üvegbányáknak. A 18-19. században több mint száz üvegfúvó műhely működött a történelmi Magyarország területén. Persze nem egy időben, hiszen a fatüzelésű üvegolvasztó kemencék néhány évtized alatt felemésztették maguk körül az erdőt, s ekkor az üvegfúvók – ha a terület birtokosa ezt engedélyezte – egy közeli erdőrészen folytatták tovább a munkát, vagy távolabbi vidékekre költöztek.

Ahol egy üvegekészítő mester (hutamester) felépítette kemencéit, s azok fölé üvegsűrűt emelt, ott hamarosan kis település létesült, hiszen az üvegyártás meglehetősen bonyolult, sok munkáskezet igénylő iparág. Mindenelőtt favágókat kellett toborozni, akik még a kemencék felfűtése előtt egy esztendővel megkezdték a tüzelésre legalkalmasabb bükkfák kivágását, felhasználását, szárítását. Majd hamuszírégetőkre volt szükség, akik az üvegolvasztáshoz nélkülözhetetlen hamuszírt főzték, fuvarosokra, akik a fát, a hamuszírt, és az üveg legfontosabb összetevőjét, a kvarchomokot a hutához szállították, egy tapasztalt kemencemesterre, aki megépítette az olvasztó-, temperáló- és egyéb kemencéket, végül fazekasokra, akik tűzálló agyagból elkészítették az üvegolvasztó fazekakat, fúvóformákat. Amint megkezdődött az üvegolvasztás, a munka java már a fűtőkre, olvasztárookra, üvegfúvó legényekre, segédre hárult - és a csomagolóasszonyokra, akik a készre fűjt üvegárut gondosan szalmába kötötték, majd faládákba tették, hogy az üveggereskedők a lehető legkisebb kárral szállíthassák azt el. E számos munkás és családjuk rendszerint a huta körül telepedett le: így jöttek létre a hutatelepülések.

Hutatelepülésként létesült például a Bükkben Bükkszentlászló (régi nevén Óhuta) és Bükkszentkereszt (Újhuta), a Bakonyban Németbánya és Csehbánya, a Kelet-Mecsekben pedig Óbánya és Kisújbanya (Újbánya). E településnevek utalnak egyrészt a huták vándorlására: Óhuta - Újhuta, Óbánya - Újbánya, másrészt az üvegfúvók származására:

Németbánya - Csehbánya. Valóban: 18-19. századi hutáink munkásainak többsége német és cseh-morva származású volt. A nádasdi erdőben, a pécsi püspök birtokán, az 1710-es évek elején létesült Óbánya a közép-németországi Spessart-hegységből, az 1762-ben alapított Újbánya és "Üvegbánya" (Pusztabánya), ahol 1784 és 1805 között működött az utolsó kelet-mecseki üveghuta, Cseh- és Morvaországból népesült.

E három, kelet-mecseki hutatelepülés (Óbánya, Újbánya, Üvegbánya) vezetője a mindenkori hutamester volt. A hutamester szegődött az üvegfúvó legényeket és segédek, s alkalmazta a többi szakmunkást. Kisebb ügyekben bírójuk, pap híján lelkipásztoruk volt. Mester, és egyben vállalkozó is, ki tetemes bérleti díjat fizetett az erdőhasználatért és a kocsmáltatás jogáért cserébe az uraságnak. A hutánál készített üveg haszna természetesen őt illette, de ha beomlott egy kemence, leégett az üvegsűrű teteje, vagy éppen a szomszéd megyébe, egy rivális hutamesterhez szökött egy jó üvegfúvója, hát akkor is neki kellett lépnie: saját pénzen kijavíttatni a kemencét vagy a tetőt, s kitartóan kérvényezni a vármegyét, hogy az "hozassa vissza nagy restanciában maradt szolgáját". Persze egy tehetséges és szorgalmas mester keze alatt jövedelmező vállalkozás volt az üvegekészítés: az óbányai Gasteiger és az újbányai, üvegbányai Adler hutamester-dinasztiák meglehetősen vagyont halmoztak fel. Josef Adler például Pécs egyik leggazdagabb polgára volt az 1780-as években. A vármegye székelylány tekintélyes háza állt, értékes berendezéssel, az év nagy részét mégis az üveghutánál töltötte, feleségével és gyermekeivel együtt, egy csupán néhány szobás házban - s az egyik szobában család nélküli üvegfúvó legényei laktak. A hagyományos technológiájú, fatüzelésű huták ideje a 19. század első felében, hazánkban is lejárt. Míg a 17. század végén, 18. század elején az ország nagy részén az uradalmi jószágkormányzókat még az a kérdés foglalkoztatta, hogy mi módon lehetne kihasználni a hatalmas, néptelen erdősegeket, száz évvel később már az okozott gondot, hogy miként lássák el tűzi-, szerszám- és épületfával a meg-

sokszorozódott népességet. Igaza volt tehát Fényes Eleknek és Haas Mihálynak, e két kitűnő leíró statisztikusnak: valóban a "fa drágulta" miatt szűnt meg az utolsó kelet-mecseki huta, a "hosszúhetényi üvegyár", melynek romjait ma Pusztabánya néven ismerjük. A Püspöki Uradalomnak már nem volt érdekében az üvegolvasztó műhely megtűrése egyre fogyó erdejében: a fát más célokra kellett felhasználni.

Utoljára 1803-ban kötött szerződést a püspökség Franz Xaver Adlerrel, az utolsó kelet-mecseki hutamesterrel. A Magyar Országos Levéltárban fennmaradt dokumentumot az alábbiakban szöveghűen közlöm, csupán néhány helyen magyarázva a régies és latin szavakkal átszótt forrásszöveget:

"Előszőr: Méltó tekintetben vévén az telt leg inkább, hogy azon első Contractus, mellyet még boldog emlékezetü Pétsi Püspök Grof Eszterházy Pál László Eő Excellentziája Adler Ferencz édes Attyának, Adler Josefnek ezen Öveg Bánya eránt husz Esztendőre Ki adott, az jövő 1805dik esztendeig terjed, és a Contractus ereje mellet a Bányának fen tartása a Szentlászlói és Új Bányai tsuppá Zsellérekbul álló Püspöki Községeknék élelmek meg szerzésére szükséges, az Erdők pedig, mellyek még boldogult Püspök idejében az Öveg Bánya részére ki mutatattak, még három Esztendőre elegendők lesznek, meg engedtetik emlétt Adler Ferencznek, hogy mult uj Esztendő naptul számlálván még három Eszten deig ezen Bányát használhassa, ugy nem Külömben

Másodsor: Ugyan azon Hutában a ki tett idő alatt telen, nyaron a szabad Koresmáltatás néki engedtetik de ugy, hogy eő is minden esztendőben tartozzék a Mélt. Uraságtul Száz Akó Dézsmabort által venni, és minden akót a 1f [forint] 50 x [krajcár] számlálván annak Arát Különösen meg fizetni.

Harmadsor: A vadászat a Tilos Erdőkben nem tsak az Őzekre, Nyulakra, de még mindenféle Madarakra is Keményen tiltva leszen.

Negyedsor: Melly Haszonvételeért fog a Mélt. Uraságnak az idén és jövő 1804dik Esztendőben mindenikben Különösen Hat Száz Rftot [rajnai forintot], 1805dik

Ad Domum Vitrionam.

<i>Nomina Virorum</i>	<i>Nomina Mulier.</i>	<i>Nomina Filiorum</i>	<i>Nomina Filiarum.</i>
D. Joseph Adler	Theresia	Franciscus	Catharina.
Thomas Gasteiger	Gertrudis	Philippus	Theresia, Gertrudis.
Balthasar Fridric	Anna Maria	Antonius, Josephus	Apollonia, Maria.
Valent. Stadelbauer	Theresia	Carpar, Joan. Adam.	
Joannes Häfner	Elisabetha		
Joannes Leder	Catharina	Georg. Franc.	Catharina.
Joseph Weber	Christina	Wenceslaus, Ignatius	Margarita.
Joannes Reiner	Catharina	Valentinus	Elisabetha.
Joannes Kestner	Theresia	Vittus	Maria.
Anton Czadner	Francisca		Margaretha, Dorothea.
Georg. Huber	Catharina	Joannes, Franciscus	
Joannes Huber	Francisca		
Georg. Balthasar	Theresia	Matthias, Mich.	Elisabetha.
Isacum Bernard	Marianna		Anna Theres. Cathar.
Petrus Bolt	Wifula	Josephus	Cathar. Francisca.
Joseph. Schneider	Elisabetha		Maria.
Caspar Steig	Catharina	Josephus.	Eva, Catharina.
Philipp. Räßler	Francisca	Josephus	Marianna Cath. Wifula.
Joan. Schöbl	Margaretha	Philippus	
Mich. Stän	Elisabetha	Joannes	Catharina
Laurent. Gaab	Anna Maria	Laurent. Joannes	Dorothea Cathar.
Henric. Schober	Magdalena	Henric. Georg. Eustach.	Helena.
Joannes Brexel	Dorothea	Jacobus	Elisab. Theresia Cathar.
Matthias Kötner	Magdalena	Wenceslaus.	
Matthias Pichora	Maria		
Adam Buchinger	Anna Maria		Anna Dorothea.
Joannes Kirsch	Barbara	Jacobus.	Eva, Catharina.
Joannes Ferri	Sabina		Gertrudis, Cathar.
Nicolaus Berger	Catharina	Philippus	Maria, Anna.

Ad S. Caplo.

Újbánya lakói 1768-ban. A listát a hutatelepülés feje D(ominus) Joseph Adler vezeti feleségével és két gyermekével. Őket még huszonnyolc család és két gyermektelen özvegy követi. A telepen összesen 123 lélek lakott. A nevek közt ma is élő családok nevei is felfedezhetők. Gasteiger, Wéber, Bernard, Schober, Föris, Fridric stb.

Esztendőre pedig Hét Száz Rf Arendát [bérleti díjat] fizetni, és ennek felét Szent György napra, más felét pedig Szent Mihály napra az Pétsi Cassában letenni, azon fellül

Ötödször: Köteleztetik minden esztendőben Két száz Ötven Butellia helyett, melyeket első Contractussa szerént in natura Ki adni tartozna, ezekre most szükség nem lévén, folyó áron egyet a 3 xr számlálván, Tizen Két forintot 50 kr fizetni, és Mélt. Uraságnak Szükségére, az Épületekben, és Kertekben leendő Reparatiokra Öt Száz olyan Tábla Öveg-et, mellynek hoszasága 18 hüvelyknyi, szélessége pedig 16 hüvelyknyi legyen, azon fellül Ezer darab Nagy és Középszerű [közepes méretű] Öveg Karikákat Különös assignatióra [utalványra] és Quietantiára [nyugtára] Ki adni

Hatodszor: El telvén pedig ezen utolsó három esztendő tartozik minden Épületeket, mellyekre ugvis az Épületfa a felállításkor ingyen Adatott, minden

fizetés nélkül a Méltóságos Uraságnak által engedni.

Hetedszer: Hamuzsirt, de tsak tsuppán anyit, a mennyi az Öveg Készítésre szükséges, nem pedig el adásra magának főzethet, és erre távulabb lévő Erdőkből is, de tsak dúlt fát, vagy maktermetlen hibás fát fordéthat, Marháinak is szabad legelője leszén.

Melly Contractus a Feölséges Királyi Udvari Magyar Kamarának Kegyes helybenhagyására négy Exemplárban [példányban] iratott. Sig. Péts 2a Aug. 1803."

Óbánya, Újbánya és Üveg-bánya lakosságának egyaránt szembe kellett néznie minden hutatelepülés történetének legnagyobb kihívásával, a huta elköltözésével. Óbányán az 1760-as években, miután az üvegcsűr áttelepült a hosszúhetényi határba, Újbányára, alig néhány család maradt. Ám Klimó György püspök új telepéseket hozott a faluba,

így a község újjáéledt, és egyetlenként a kelet-mecseki hutatelepülések közül, soha el nem néptelenedett – máig élő falu. Mivel Óbánya határa mezőgazdasági művelésre kevésbé alkalmas, lakói erdei mesterségekből (mészégetés, hamuzsír-főzés, favágás) és háziiparból (faszerszám-készítés, fazekasság) egészítették ki jövedelmüket.

Újbánya lakói közül számosan dolgoztak tovább az üvegbányai (pusztabányai) hutánál, miután Josef Adler e közeli fennsíkra helyezte át üvegfúvó műhelyét. Amikor az üvegbányai huta is megszűnt, az üvegfúvók nagyobb része elvándorolt a Zselicbe, a Bakonyba és Szlavóniába, hogy ott forgassa tovább az üvegfúvó pipát, ám sok, egykori hutamunkás maradt Újbányán. Az újbányaiak az óbányaiakhoz hasonlóan a silány földeken folytatott gazdálkodásból, háziiparból és erdei mesterségekből próbáltak megélni, később a sorra nyíló szénbányákba jártak dolgozni. A falu a 19. század elején szépen gyarapodott, 1828-ban már 389 fő lakta. Ezután stagnálás, majd fokozatos lélekszámcsökkenés következett, és az 1980-as évektől, e világtól elzárt község eredeti lakosságát vesztett üdülőfaluként élt tovább, egészen a legutóbbi időkig: ma újra vannak állandó lakosai, és remélhető, hogy soha nem fog Pusztabánya sorsára jutni.

Üvegbánya az utolsó kelet-mecseki huta felszámolását követően teljesen elnéptelenedett. Így lett a hely neve Pusztabánya: elhagyott üveghuta. E fennsík mezőgazdasági használatra szinte teljesen alkalmatlan, adottságai még Ó- és Újbányáénál is rosszabbak, érthető tehát, hogy az üveggyártás megszűntével a kis település tovább nem maradhatott fenn. Lakói távoli hutavidékekre vagy a közeli falvakba, első-sorban Újbányára és Szentlászlóra, települtek. Az üvegcsűr és a többi épület néhány év alatt romossá lett, összedőlt, s mivel az építőanyagot csak kisebb részben hasznosították újra, Pusztabánya az üvegtörténet kutatói és az ipar régészet számára ideális helyszín. A nagyrészt már feltárt hutaépület, benne a kemencékkel, oly épségben maradt fenn, ami nem csupán hazánkban, de Európaszerte is ritkaságszámba megy. E méreteiben is imponáns épület romjai teljes feltárással, konzerválásra érdemek.

A feltárások során előkerült temérdek üvegcserep, olvasztófazék-töredék, agyag fúvóforma és egyéb régészeti leletek legszebb darabjai immár láthatóak a Hosszúhetényi Üvegkiállítás tárlóiban.

Lang Ádám történész

Stefánia Szövetség

A véletlen segített abban, hogy a művelődési házban egy érdekes "lelet" került felszínre. Az egyik helyiség kiállító teremé alakítása során, a régi vakolat lekaparásakor előbukkant egy címer, amelyről a felső festékréteg teljes eltávolítása után kiderült, hogy az Országos Stefánia Szövetség címere. Felirat: Országos Stefánia Szövetség 291. sz. védőintézete.

Mi volt ez a szövetség, milyen céllal jött létre?

Az 1915. június 13-án Budapesten ünnepélyes keretek között megalakult szövetség a csecsemőhalandóság csökkentését, a születésszám növelését, a tudatlanság és a babona elleni küzdelmet tűzte ki céljául. Kezdeményezője dr. Bárczy István, Budapest polgármestere, dr. Madzsar József orvos, a szövetség programtervezetének szerkesztője, valamint a névadó, egyben védnök, gróf Lónyai Elemérné Stefánia hercegasszony. A szövetség megalakulásával kezdődött el tulajdonképpen hazánkban a védőnőképzés.

Az egyesület az anyák és csecsemők védelmével államilag megbízott szervezet volt. Céljaként határozta meg a működő anya és csecsemővédelmi intézmények gondozotainak és védenecinek anyagi és erkölcsi támogatását. Működési területe az egyesület székhelyeként feltüntetett település és annak környéke volt. Így a Baranyában megalakult 15 helyi szervezet gyakorlatilag az egész megyét átfogta. Ezek a fiókszövetségek a megyében folyamatosan alakultak, elsőként Berkesden 1932-ben, Pécsen 1936-ban, Komlón pedig 1937-1945-ig működött.

A szövetség megyei tisztikarában jelentős pozíció jutott a díszelnökségnek és a fővédnöknek, aki az esetek többségében Fischer Béla alispán volt. A tisztikar létszáma szokatlanul magas volt, kb. 40-50 fő. Azzal, hogy minél tekintélyesebb személyiségeket vontak be a szövetség vezetőségébe, az egyesület erkölcsi és anyagi támogatását látták biztosítva.

A vezető testületekben szakosztályok és szociális bizottságok végezték az érdemi munkát.

1940 októberében belügyminiszteri rendelettel, és az Országos Stefánia Szövetség jóváhagyásával megalakult az Országos Egészségvédelmi Szövetség. Működése a Stefánia Szövetség munkájának támogatása volt. Mindkét szervezet tagjai között nagyobb arányban találhatók a nők.

Levéltári anyagban (*Baranya megye egyesületei 1915-1950 között, Márfi Attila*) találtam meg a hosszútávú egészségvédelmi kör anya és csecsemővédő intézet 1945-46 évi költségvetését, mely bizonyítéka annak, hogy községünkben is működött a Stefánia szövetséget támogató szervezet. A mai idők fiatalasszony korukban még a háború után is a "Stefániába" vitték kisgyerekeiket.

A szövetség helyi történetének feltárása még további kutatást igényel.

Szilvási Zoltánné

Szuppán Iréntől kaptuk kölcsön a túloldali lenti fenti képet. Cséplés 1928-ban. A fenti kép 1937-ből való. Második osztályosok Nemes János tanítóval. A lenti fotók az ötvenes években készültek. Az álló képen Nagy Sándor és felesége Aranka néni látható. A csoportképen az akkori Népi Együttes tagjai mosolyognak ránk Csánki Lenkével. Jobb oldalon Kaszás János későbbi vezető.

Kinek van?

Kinek van fotója a hosszúhetényi tájról, épületekről? Kinek van háború előtti levele, nyugtája, pénzügyi dokumentuma, gazdálkodással, földdel kapcsolatos irata?

Ki őriz falurészletet ábrázoló régi fotót, rajzot, képeslapot?

Kinek van régi lakodalmas csoportképe?

Van-e még valakinek a háború előtti hetényi egyesületekről dokumentuma? Fotója a régi mozizásról, a sportról, a vendéglőről, malmokról?

Kérjük, adja kölcsön egyesületünknek, hogy más is megismerhesse őket!

OLLÓZTUK...

A Bokrétások Lapja c. társadalmi folyóiratban találtuk a következő írást. A lapot Paulini Béla szerkesztette. Az 1939-ben megjelent VI. évfolyam 8. számában bukkantunk rá a következő történetre.

A korcinka

A szociális titkár úr tanulmányútra szállt ki Hosszúheténybe. Szabóékhoz is betekintett, hogy otthon lássa a falusi magyart s a népelelmezés is a tanulmány tárgya volt.

Kérdéseket tesz fel. Alig győznek felelni.

Megkérdi a kis Jóska gyereket is:

– Mit reggeliztél ma jóska?

– De mit ám, jót ettem, korcinkát adott édesanyám.

– Korcinkát? Mi az a korcinka?

Jóska csodálkozik a kérdésen, majd nevetve mondja:

– Hát még azt se tudja? Apróka, sárga, disznóbul vagdolik.

Hosszas magyarázatás következik, míg végre megtudja a titkár úr, hogy a Jóska gyerek tepertőt reggelizett.

Igen, tepertőt, vagy pörccöt, vagy korcinkát.

Hetényi kisszótár

Szószevezgetés

Dallos Nándor - Pesti János:

Hosszúhetényi szótár című művéből

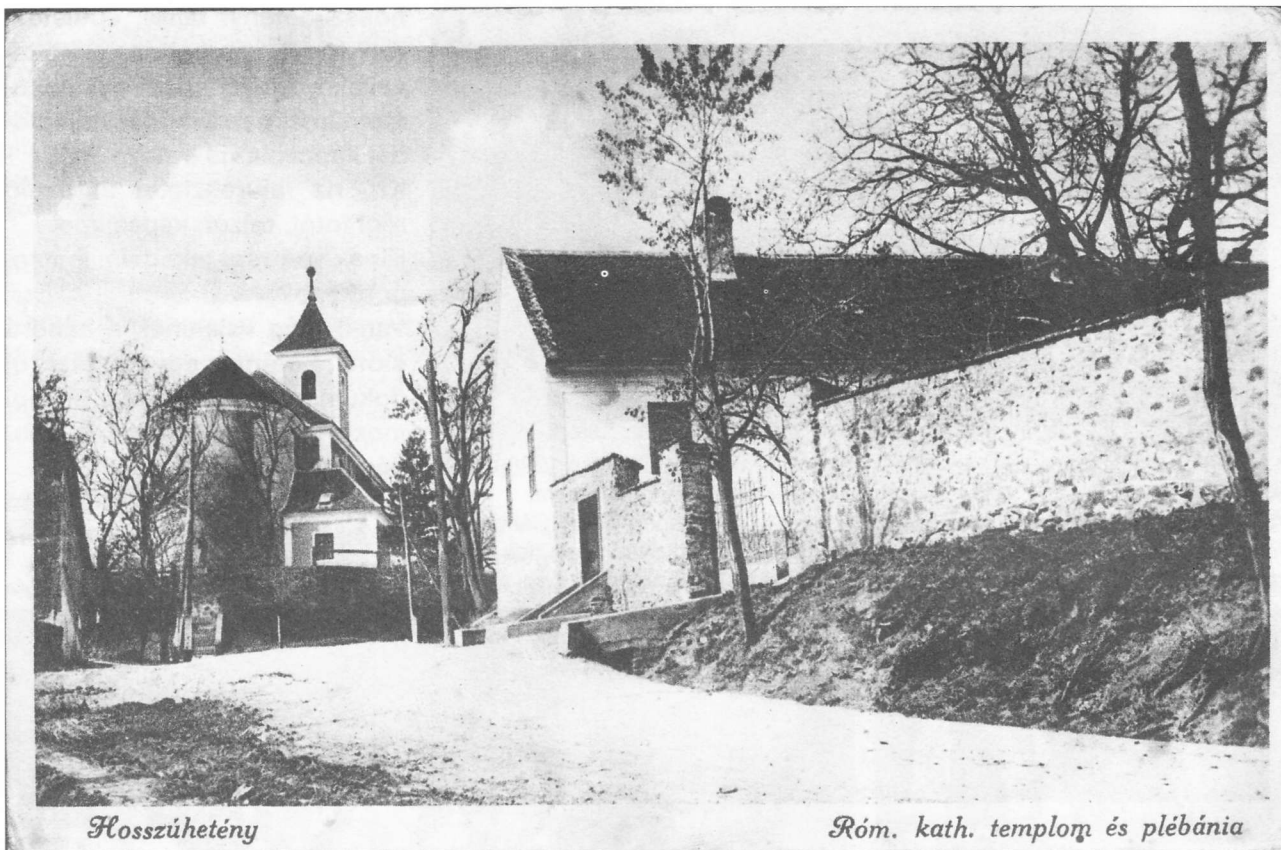
gánica – krumpliból és lisztből készült étel. Megj. A főtt krumplit összetörik, liszttel elkeverik, vízben kifőzik (kis galuskákra szaggatva); majd hagymás zsírral tejföllel, túróval leöntik. Más recept szerint a gyúrt alapanyagot zsírban, olajban kisütik. Szilvalekvárral édesítik. Régen ez igen kedvelt étel volt Hetényben is.

röpike – női felső ruhadarab; alul széles blúz. Megj. A mell táján apró redők díszítették. Kedvelt tavaszi és nyári ruhanemű volt.

Szevezgette:

Horváthné Göndöcs Gabriella

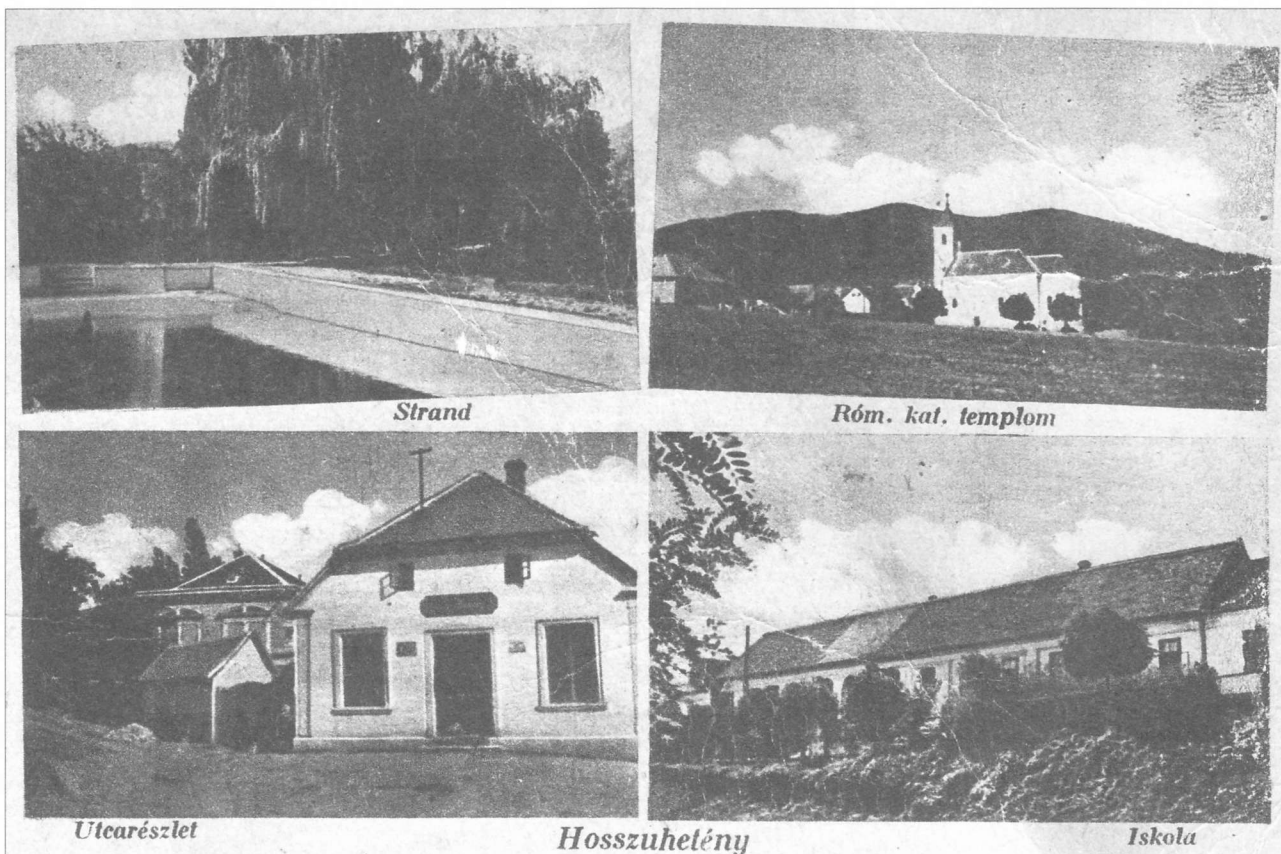
Képeslapok Hosszúhetényről 2.

Hosszúhetény

Róm. kath. templom és plébánia

Hosszúhetényről több képeslap is készült! Íme újabb kettő. Szeretnénk valamennyit összegyűjteni, és egyszer belőlük kiállítást rendezni. Kérjük olvasóinkat, adják kölcsön számunkra, hogy lemásolhassuk, és itt a Múltmentő lapjain is bemutathassuk az érdeklődőknek!

Strand

Róm. kat. templom

Utcarészlet

Hosszúhetény

Iskola